Over kunnen, (niet) aankunnen, moeten en (niet) willen

Brochure over emotionele ontwikkeling voor familie van kinderen, jongeren en volwassenen met een beperking.

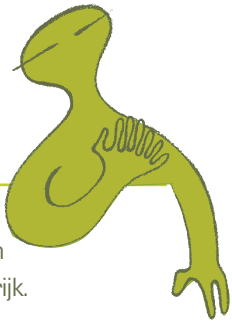

Over kunnen, aankunnen, moeten en willen

Alle ouders willen dat hun kind gelukkig wordt. Als het om geluk gaat dan is leren en sociaal gedrag minder belangrijk.

Hierbij moet benadrukt worden dat alle kinderen, onafhankelijk van hun ontwikkelingsniveau, gelukkig kunnen zijn, mits hun basale emotionele behoeften door hun omgeving op een goede manier begrepen en beantwoord worden. Inzicht in het niveau van de emotionele ontwikkeling van het kind biedt aan de ouders mogelijkheden om, met ondersteuning van deskundige hulpverleners, de affectieve en pedagogische benadering – aan de behoeften van het kind – aan te passen.
Een behoorlijke emotionele ontwikkeling van het kind is bevorderend voor zijn motivatie tot leren en zijn sociaal gedrag.

Deze brochure vind ik een stap vooruit in het invoeren van het concept van emotionele ontwikkeling in het denken van de ouders over psychosociale ontwikkeling bij hun kind met ontwikkelingsproblemen.
Op een eenvoudige manier worden de ouders binnengeleid in een complexe materie van emotionele ontwikkeling, met de bedoeling dat ze beter begrijpen hoe hun kind zich voelt, waarom hij/zij zich zo gedraagt, wat hij/zij nodig heeft en hoe hij/zij op de beste manier in de ontwikkeling gestimuleerd moet worden.

Anton Došen *Helvoirt, maart 2015*

Emotionele ontwikkeling hoe het begon….

Anton Došen is de man die emotionele ontwikkeling van mensen met een verstandelijke handicap onderzocht en in kaart bracht. Hij ontwikkelde ook de schaal voor emotionele ontwikkeling (SEO), waarmee men iemands niveau van emotionele ontwikkeling in kaart kan brengen. De ideeën en de schaal van Anton Došen zijn bekend, maar toch vonden heel wat mensen dat het beter kon.

Zo groeide het idee om de bestaande inzichten en ervaringen te bundelen en ruimer bekend te maken. Dit leidde de voorbije jaren tot de publicatie van een toegankelijk boek, een herwerking van Anton Došens vragenlijst, (SEO-R^2) meerdere congressen en studiedagen en een uitgewerkt vormingspakket, onder de vleugels van SEN (Steunpunt Expertisenetwerken), dit alles in eerste instantie met een publiek van professionelen voor ogen.

Gaandeweg groeide de behoefte om deze moeilijke maar boeiende materie over emotionele ontwikkeling ook met ouders te bespreken. Zo kwamen er enkele nieuwe initiatieven om dit uit te werken en te vereenvoudigen.

Deze brochure is één van die initiatieven.
We nemen je mee in het verhaal van Luka.
Luka is een kind, jongere, of volwassene met een verstandelijke beperking.
Hij is ook zoon, kleinkind, broer, neef …

EMOTIONELE ONTWIKKELING

In de eerste levensjaren moet Luka heel wat leren: stappen, praten, eten, slapen, zindelijk zijn, enz. Daarnaast doorloopt Luka ook op sociaal en emotioneel vlak een enorme ontwikkeling. Om je kind op een goede manier te kunnen ondersteunen, moeten je het goed kennen.
We willen niet alleen weten wat hij kàn, maar ook wat hij aankan.
En dat is het niet altijd hetzelfde. Dat is het belangrijkste uitgangspunt wanneer we het hebben over emotionele ontwikkeling.

KÀN LUKA HET?

Wat mogen wij (ouders, netwerk, professionelen) verwachten van iemand met een verstandelijke beperking? Welke mogelijkheden kan hij verder ontwikkelen, welke activiteiten zijn haalbaar, welke bewegingsvrijheid kan hij aan? Welke vaardigheden heeft hij?
Hoe zelfstandig is hij? Leert hij uit ervaring of moeten wij vooral zorgen dat het niet misgaat? Kan hij het niet of wil hij het niet?

Het antwoord op dit soort vragen is niet altijd eenvoudig. Bij het zoeken naar een antwoord baseren we ons vaak in eerste instantie op de verstandelijke mogelijkheden.

KAN LUKA HET ÀÀN?

Meer en meer besteden we ook aandacht aan de emotionele ontwikkeling van een kind. Een belangrijke vraag is dan: wat kan je kind aan?
En hiermee samengaand: wat heeft je kind nodig? Hoe dichtbij of hoe veraf sta je van je kind? Welke grenzen en structuur geef je je kind?
Hoe kan hij deelnemen aan activiteiten? Hoe communiceer je met je kind?

**Het is dus een andere manier van kijken naar gedrag, mogelijkheden en problemen, zowel voor ouders, als voor het netwerk en professionelen.
We gaan op zoek naar de betekenis van het gedrag van je kind.
Niet zozeer het IQ en wat je kind kàn, maar wat het àànkan, treedt dan op de voorgrond.**

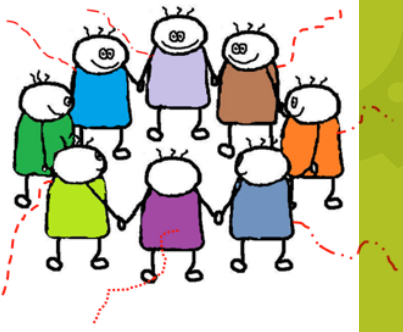

DE EMOTIONELE ONTWIKKELING
VIJF FASES

De emotionele ontwikkeling verloopt over vijf verschillende fases.

Elke fase heeft zijn typische kenmerken.
De verschillende fases van emotionele ontwikkeling zeggen ons iets over de band tussen ouder en kind (en omgekeerd) doorheen de ontwikkeling. Hoe stevig is die band? Hoe verandert die band doorheen de ontwikkeling van het kind? In dat verband spreken we vaak over het wij-gevoel en het ik-gevoel:

- Het wij-gevoel betekent dat je kind altijd de nabijheid nodig heeft van veilige anderen.
- Het ik-gevoel betekent dat je kind de veilige andere loslaat, een eigen identiteit ontwikkelt en zelfstandig wordt. Je kind heeft niet altijd meer je nabijheid nodig

Je vraagt je misschien af in welke fase van de emotionele ontwikkeling je kind zich bevindt?

- Dit wordt bepaald aan de hand van een vragenlijst (SEO-R^2).
- Er wordt een inschatting gemaakt op basis van de kenmerken van de vijf fases en wat je hierin herkent bij je kind. Hierbij moet je steeds voor ogen houden dat iemands gedrag sterk verschillend kan zijn al naargelang de situatie (vb. veel stress of niet; thuis of op school; bij vertrouwde personen of niet). Bovendien kan iemands emotionele ontwikkeling met ups en downs evolueren doorheen de jaren.

Hierna lichten we de vijf fases kort toe, telkens voorafgegaan door een voorbeeldje of een kleine anekdote van ouders. *(ouders vertellen...)*

We laten je je ook even inleven **(Beeld je in...)** in een situatie die ons eventjes het gevoel van die fase kan bezorgen: emotionele ontwikkeling is zeker niet iets dat enkel voor mensen met een verstandelijke beperking geldt!

Per fase staan we ook even stil bij wat we kunnen leren van mensen die zich emotioneel in die fase bevinden.

FASE 1

Het wij-gevoel: adaptatiefase of aanpassingsfase

- **Afwisseling tussen evenwicht en onevenwicht van het kind**
- **De ouder stuurt en neemt over van het kind**
- **Het samen zijn is belangrijk**
- **Dichte begeleiding: je kind voelt, hoort, ruikt, smaakt en ziet je**

Ouders vertellen...

"Mijn dochter heeft het moeilijk met huidcontact. Ze kan dit niet goed verdragen. Ze wordt vaak overspoeld door prikkels en drukte, bv. scherpe geluiden, onrustige situaties… Deze hebben een grote impact op haar. Naast het overspoeld worden, fixeert ze zich op bepaalde prikkels, bv. de vaatwas, scherpe stem, bepaalde vogels, fel licht."

Bv. altijd zich in haar eigen wereldje terugtrekken, heeft ze het nodig om tot rust te komen?

Ze kan genieten van en heeft behoefte aan snoezelactiviteiten."

"De zintuiglijke ervaringen van mijn zoon vallen erg op. Hij ruikt vaak aan voorwerpen. Bv. hij ruikt veel aan het poppetje dat hij bij zich heeft als hij slaapt. Dit brengt rust."

Beeld je in....

... dat de muziek keihard staat en er tegelijkertijd aangebeld wordt én de telefoon gaat. Het is bovendien veel te warm en je hebt een trui aan die jeukt. Je bent moe maar kan niet gaan zitten, en in het lokaal waar je bent, ruikt het heel erg naar spruitjes. Zou het lukken om rustig te blijven en de rest van deze tekst geconcentreerd te lezen? Waarschijnlijk niet.

... en omgekeerd: kan je na een drukke dag genieten van een warm bad met veel badschuim?

Zo voelen mensen die emotioneel in fase 1 zitten zich soms ook!

KENMERKEN

In fase 1 heeft Luka de emotionele ontwikkeling vergelijkbaar met die van een baby (**0 tot 6 maanden**). Dit betekent dat er heel wat energie gaat naar het verwerken van prikkels. In deze fase is hij voortdurend bezig zich aan te passen aan de omgeving. Hij raakt gemakkelijk overstuur of lijkt soms zeer sterk in zichzelf gekeerd, en trekt zich van de buitenwereld schijnbaar niets aan.

HOE GA JE MET LUKA OM?

Je reageert op (soms heel kleine) signalen van ongemak, onrust, onevenwicht. Je zoekt welke prikkels Luka aanspreken, hem tot rust brengen, stimuleren. Je regelt het dagelijkse ritme, het tempo van Luka, speelt kiekeboe, benoemt wat Luka allemaal hoort, ziet, voelt en ruikt. Op die manier krijgen de emoties van Luka vorm.

MENSEN IN FASE 1 LEREN ONS...

om te letten op details: wat aangenaam is en wat stoort, of het niet te warm is, niet te koud; of het wel echt stil is als we denken dat het stil is. Om te genieten van zoveel mooie dingen: zonnestralen op de huid, de geur van warme chocolademelk.... zaken waar we vaak té snel aan voorbijgaan.

FASE 2

het wij-gevoel:
eerste socialisatiefase of hechtingsfase

- **Afwisseling tussen vertrouwen en wantrouwen**
- **Samen zijn: voor je kind is de persoon belangrijk**
- **Samen onderweg zijn**
- **Vertrouwen geven en doorgeven**
- **Als ouders zijn jullie de omgeving van je kind**

Ouders vertellen...

"Mijn dochter kan zeer claimend gedrag stellen ten aanzien van mij. Ze volgt mij op de voet en overal moet ik meegaan met haar. Ze vindt het moeilijk als ik er niet ben. Ze heeft ook een duidelijke voorkeur voor mij, zeker niet voor papa, aandacht delen met anderen kan ze niet."

"Gaan slapen is een gevoelig thema voor mijn zoon. Hij is bang in het donker en wil niet alleen zijn. Hij moet steeds bij iemand slapen, ofwel bij mij of bij papa of broer. Een kussen bij zich houden is niet voldoende. Er moet letterlijk iemand bij hem liggen."

Beeld je in...

... dat er iemand aanbelt en zegt "Goedemorgen, ik kom je helpen. Je kent mij niet, maar vertrouw mij maar". Die persoon gaat binnen en begint het huis schoon te maken en zet alles op de verkeerde plaats terug, kookt iets voor jou wat jij niet lust en 's avonds komt hij veel te dicht bij jou in de zetel zitten om samen naar de film te kijken. Vertrouw je hem al? Waarschijnlijk niet.

... dat er dan iemand binnenkomt die je heel dierbaar is en die zegt "Kom maar bij mij zitten". Zou je dan niet heel blij zijn en heel dicht bij die persoon gaan zitten?

Zo voelen mensen die emotioneel in fase 2 zitten zich soms ook!

KENMERKEN

In fase 2 vertoeft Luka in de emotionele ontwikkeling van **6 tot 18 maanden.**
In deze fase gaat er heel veel energie naar de relatie met de ouder en andere belangrijke personen. Luka zoekt veiligheid, tast af hoe stevig je als ouder in je schoenen staat. Hij gaat na wat hij aan je heeft, ook als het moeilijk gaat. Door zijn gedrag stelt Luka de vraag “Ben je wel te vertrouwen?”
Hoe ga je met Luka om?
In deze fase heeft Luka nog veel nood aan jouw directe nabijheid en aan structuur en grenzen van buitenaf.

Je versterkt als ouders gaandeweg het vertrouwen door Luka duidelijkheid, voorspelbaarheid, nabijheid... te geven.
Je leert Luka welke andere personen naast jou nog veilig zijn, wat zeer belangrijk is voor zijn verdere ontwikkeling.

MENSEN IN FASE 2 LEREN ONS...

dat we vertrouwen moeten verdienen: door beloftes na te komen, door duidelijk te zijn in wat we zeggen en wat we doen, door telkens terug te komen, door veel samen te doen en zo de ander de tijd te geven aan ons te wennen.

FASE 3

Overgang van wij-gevoel naar het ik-bén : eerste individuatiefase of koppigheidsfase

- **Afwisseling tussen het samen zijn en het "ikke-zelf-zijn"**
- **Ruimte voor ontdekking (maar toch begrenzen)**
- **De eigen wil in goede banen leiden, zoeken naar een compromis**

Ouders vertellen....

"Mijn zoon wordt vaak kwaad als er grenzen worden gesteld. Hij krijgt dan een woedebui. Ook gebruikt hij heel veel scheldwoorden.
Hij overziet de gevolgen hiervan niet, hij kan hier moeilijk over praten.
In omgang met mij en papa probeert hij zijn eigen wil duidelijk te maken.
Hij probeert zich af te zetten. Hij doet veel appél op mij, soms op een eisende manier. Ook kan hij moeilijk rekening houden met anderen."

"Als mijn dochter samenspeelt met leeftijdsgenootjes bepaalt ze op een dwingende manier wat ze gaan spelen en moeten anderen meedoen.
Op bepaalde momenten zien we dat onze dochter zelf haar emoties op een positieve, goede manier wil proberen te regelen, dit lukt haar eventjes.
Dan neemt ze zelf haar 2 zeehonden en/of steekt haar duim in haar mond.
Wel blijven we dan in de buurt om te kijken of het haar lukt…"

Beeld je in...

... dat je bij de bakker komt voor een wit brood en de bakker geeft je, nog voor je iets gevraagd hebt, een bruin brood en zegt "Dit lijkt me een goed brood voor u." Je zegt dat je liever een wit brood wilt maar de bakker zegt: "Nee hoor, ik geef u een bruin, dat is beter."
Na15 minuten discussie verlaat je de bakkerij met een bruin brood.
Gefrustreerd? Waarschijnlijk wel.

Zo voelen mensen in fase 3 zich ook vaak als ze niet krijgen wat ze willen.

KENMERKEN

In fase 3 vertoeft Luka in de emotionele ontwikkeling van een jonge peuter naar een kleuter **(18 maand – 3 jaar)**

Deze fase wordt ook wel de koppigheidsfase genoemd : Luka ontwikkelt een eigen identiteit, een eigen "ik". Dus gaat Luka op ontdekking in zijn omgeving en komt andere dingen en personen tegen. Hij heeft nood aan bewegingsruimte, wil zélf kiezen en wil het zélf doen. Luka vraagt om hem wat meer los te laten.

HOE GA JE MET LUKA OM?

Je dient nabij te zijn van op afstand:

- Luka voldoende ruimte geven en positief stimuleren om op zijn manier zaken te doen en te leren, met vallen en opstaan.
- Luka anderzijds grenzen bieden: in fase 3 overschat Luka zichzelf wel vaker. De uitdaging is dan te zoeken naar een haalbaar compromis, dat hem in zijn waarde laat. En soms moet je overnemen en/of afleiden....
- Luka tegelijkertijd een veilige terugvalbasis bieden, wanneer hem iets "niet lukt".

MENSEN IN FASE 3 LEREN ONS...

dat het niet leuk is als we onze zin niet krijgen, ook al weten we wel dat het logisch is dat iets niet mag (te veel drinken, te snel rijden, een hele taart opeten...)

dat het leuk is als we een béétje onze zin krijgen in plaats van helemaal niet (nog één drankje, nog één taartje...)

FASE 4

Ik-gevoel, ik kan, ik wil, ik droom - ik kan niet, ik durf niet, wat zullen ze zeggen: Identificatiefase
Evenwicht tussen ZELF en de ANDEREN

- **Afwisseling tussen zelf ondernemen en geremd zijn**
- **Afstandsbediening: je hebt verbinding met het kind ook al ben je er niet**
- **Zelf laten doen / succeservaringen**
- **Uitleg bij het waarom van grenzen**
- **Veilige terugvalbasis**

Ouders vertellen...

"Het lukt mijn zoon soms om zijn impulsen te controleren met een uitgestelde beloning, wel mits herhaling bijvoorbeeld, we gaan deze avond fietsen als je vandaag flink bent."

"Af en toe kan mijn zoon uit het hier en nu stappen. Zo kan hij herinneringen ophalen van een reis. Hij stelt ook vaak waarom-vragen en kan vertellen hoe zijn dag is geweest."

"Qua uiterlijk zien we dat onze zoon zich identificeert met zijn papa. Dit zien we aan de volgende zaken: hij wil ook een overall dragen zoals papa. Als we ergens naartoe gaan waar het chic is, dan moet papa hem scheren en voelen aan zijn wang of het wel zacht is."

Beeld je in...

... dat je dénkt dat je voorrang hebt in het verkeer maar heel hard moet remmen omdat een andere persoon dat ook denkt. Je maakt je heel erg kwaad en begint te schelden op die andere persoon. Maar je vriend(in) die bij jou zit in de wagen legt je uit dat je niet helemaal gelijk hebt. Door erover te praten met die vriend(in) zie je dat zelf ook in. Je vindt het jammer dat je je zo kwaad hebt gemaakt en dat je je niet hebt kunnen inhouden. Maar je bent ook blij dat die vriend of vriendin jou dit deed inzien. En je neemt je voor om je de volgende keer niet zo kwaad te maken.

Zo gaat het ook vaak bij mensen in fase 4.

KENMERKEN

In fase 4 vertoeft Luka in de emotionele ontwikkeling van kleuter tot en met een kind in het eerste leerjaar (3 tot 7 jaar). In deze fase zien we dat Luka verantwoordelijkheid wil nemen en zelf wil kiezen, maar het zeker nog niet altijd kan.

Luka leert uit zijn fouten. Hij reflecteert beter over zijn eigen leven en vergelijkt het met het leven van de anderen. Luka fantaseert ook al eens over de toekomst. Wat belangrijke figuren doen, is hierbij zeer belangrijk: Luka kijkt op naar zijn ouders of iemand anders die belangrijk is en wil net als vb. papa garagist worden, of net als mama toneel spelen. Luka toont zich vaak stoer en zelfzeker, maar Luka is gewoon onzeker en zelfs bang om te mislukken.

HOE GA JE MET LUKA OM?

Je hebt verbinding met Luka, maar je hoeft niet altijd meer zichtbaar te zijn. Je kan de afstandsbediening gebruiken: Luka leert wat er kan en niet kan, leert zichzelf beheersen en leert uit (sociale) regels, houdt rekening met wat anderen graag hebben en leert op eigen houtje de omgeving (huis, buurt, ...) ontdekken. Je praat met Luka over dagdagelijkse ervaringen, problemen, succeservaringen... Op die manier leert Luka gaandeweg zicht krijgen op zijn eigen mogelijkheden en beperkingen, wensen en verlangens.

MENSEN IN FASE 4 LEREN ONS...

dat we allemaal supporters nodig hebben: mensen die zeggen “Goed gedaan!” en als iets niet gelukt is, “Goed geprobeerd!”. Mensen die ons het gevoel geven dat we iets waard zijn. Dat we echt goed in minstens één iets zijn. Mensen in fase 4 leren ons ook dat we, méér dan we soms denken of willen, dingen doen zoals onze ouders ze ook deden. En dat we allemaal vaak goede voornemens hebben, maar er niet altijd in slagen die na te komen.

FASE 5

Ik-gevoel - ik en de wereld
realiteitsbewustwordingsfase

- **Afwisseling tussen zelfvertrouwen en minderwaardigheid**
- **Begeleiding op afstand**
- **Loslaten en de zekerheid geven dat je er bent als het nodig is**
- **Via praten en inzichten tot oplossingen komen**
- **Leefwereld verruimen**

Ouders vertellen...

'Als mama merk ik dat mijn zoon zijn eigen fysieke prestaties leert inschatten. Hij is competitief ingesteld en wil graag winnen. Hij is bezig met zijn uiterlijk in functie van populair zijn bij anderen (vooral dan de meisjes). Ook hij is heel hulpvaardig, hij wil zich verdienstelijk maken en wil verantwoordelijkheden opnemen. Hij helpt de anderen als die het te druk hebben.'

Beeld je in...

...dat je op reis gaat naar een ver land, met een groep mensen die je nog nooit eerder ontmoette: alles is er nieuw en anders.
Spannend, leuk en boeiend, en je bent blij met al die nieuwe ervaringen. Maar je bent ook blij als je 's avonds naar huis kan bellen om te vertellen over je ervaringen en nog blijer als je na drie weken weer in je vertrouwde omgeving bent, bij de mensen die je echt goed kent.

Zo voelen mensen in fase 5 zich soms ook.

KENMERKEN

In fase 5 vertoeft Luka in de emotionele ontwikkeling van een kind op de lager school **(7 tot 12 jaar)**. Hij heeft een meer realistisch zelfbeeld. Er is een duidelijker onderscheid tussen wensen, fantasie en realiteit. Als alles goed gaat, groeit zijn zelfvertrouwen en verruimt zijn leefwereld. Luka leert nadenken over zichzelf en de anderen en leert op die manier hoe hij met de wereld kan omgaan.

Luka leert logisch denken over zichzelf en de anderen en groeit in het omgaan met leeftijdsgenoten. Hij kan nog beter reflecteren over zijn eigen gedrag. Hij leert meer uit zijn fouten, een individueel gesprek of een groepsmoment. Luka kent gevoelens van spijt, toont medeleven met een ander en heeft de oprechte bedoeling rekening te houden met die gevoelens. In de vorige fases zijn deze zaken nog niet of hoogstens beginnend aanwezig.

HOE GA JE MET LUKA OM?

Je opvoeding gebeurt van op afstand: Luka gaat naar de lagere school, naar vriendjes, naar vrijetijdsactiviteiten... en heeft je daar niet bij nodig.
Je bent een veilige terugvalbasis voor Luka.
Je geeft Luka grotere verantwoordelijkheden en ondersteunt hem om zijn eigen plaats te vinden in zijn omgeving. Je bespreekt met Luka het "waarom" en leert hem zo inzicht te krijgen. Er kan onderhandeld worden.
Je laat Luka oefenen met competitie, creativiteit, leert hem omgaan met de mening van vrienden...

MENSEN IN FASE 5 LEREN ONS...

dat het leuk en spannend kan zijn om onze leefwereld te verruimen: nieuwe mensen leren kennen, een nieuwe omgeving, een nieuwe hobby....
maar dat je daar vooral van kan genieten als je daarna weer kan terugvallen op vertrouwde mensen, je vertrouwde plek, je vertrouwde activiteiten.

NOG EEN DIAGNOSE ERBIJ?!

Elk persoon is uniek en heeft zijn eigen karakter
Door iemands emotionele ontwikkeling in kaart te brengen, kan je zijn gedrag soms beter begrijpen. Een goed zicht op de emotionele ontwikkeling kan je bijvoorbeeld leren:

- dat het "pestgedrag" van een kind vooral te zien is als een aftasten, een zoeken naar veiligheid en houvast bij jullie.
- dat aandacht vragen zeer normaal gedrag is voor een kind in fase 2, aangezien iemand in die fase véél nabijheid nodig heeft.

Wanneer je dit soort zaken weet, kan je je ondersteuning hier beter op afstemmen. Je leert een aantal gedragingen accepteren als "eigen aan deze fase".
Dit sluit niet uit dat je het kind in kwestie aanspreekt op zijn fouten of dat je bepaald gedrag (ook letterlijk) gaat begrenzen. Je gaat minder de verantwoordelijkheid leggen bij het kind, hierdoor raken jij en het kind wellicht minder snel gefrustreerd.

Het gaat uiteraard niet enkel over probleemgedrag en hoe dit te voorkomen. Een goed zicht op de emotionele ontwikkeling van je kind leert je ook wat zijn behoeften zijn op vlak van nabijheid, op vlak van activiteiten, op vlak van communicatie... Goed inspelen op iemands emotionele ontwikkeling betekent zo een verhoging van iemands kwaliteit van bestaan!

Bij deze boodschap horen nog twee aandachtspunten:

- Je hoeft niet te proberen iemand perfect in één fase onder te brengen. Daar gaat het niet om. Nog minder is het de bedoeling een etiket op te kleven dat de rest van iemands leven geldig zou zijn. Het zou fout zijn te denken dat iemand altijd op dezelfde manier moet benaderd worden, omdat hij ooit getypeerd werd binnen een fase! Mensen hebben mindere en sterkere periodes. Veel belangrijker is het dus de vraag te stellen: wat heeft dit kind nu nodig? Hoe kan ik zijn gedrag begrijpen? Wat kan ik doen om hem te helpen?

- De emotionele ontwikkeling verklaart niet alles. Ook iemands verstandelijke mogelijkheden, zijn leeftijd, zijn fysieke mogelijkheden, zijn thuissituatie.... kunnen een grote rol spelen! Je kijkt dus best naar het totale plaatje als je iemand écht wil begrijpen.

De emotionele ontwikkeling verklaart niet àlles. Ze helpt je wél om stil te staan bij je normen en regels, je verwachtingen en doelstellingen. Het is in het bijzonder de emotionele ontwikkeling die je doet nadenken over termen als kunnen en aankunnen, moeten en willen.

En wat vinden de ouders hier zelf van?
Thuisbegeleidingsdienst Start West-Vlaanderen werkt al enkele jaren heel bewust met ouders rond dit thema. Samen met ouders werden vragenlijsten ingevuld om samen te kijken wat dit kan betekenen voor de verdere begeleiding van de persoon. Hieronder enkele reacties van de kant van families:

- *We kregen meer inzicht in ons eigen handelen en het effect daarvan op ons kind.*
- *Het doet deugd te horen welke zaken we goed aanpakken.*
- *We hebben meer bewust aandacht gekregen voor de belevingswereld van ons kind en kunnen er zo beter bij aansluiten.*
- *Onze twijfel rond de manier waarop we met de opvoeding van ons kind bezig zijn, werd weggenomen.*
- *We staan nu meer stil bij onze eigen gevoelens en gaan die gevoelens vaker verwoorden.*

Als je meer wil weten over emotionele ontwikkeling,
mail dan naar **sen-seo@senvzw.be**
of bel naar **03/270.32.10**
of neem een kijkje op **www.sen-seo.be**

Werkten mee aan deze brochure:
Anton Došen
Elke Bauwens - Jasmien Bruynooghe - Jana Degroote - Kim Deschrijver - Christiane Devriese - Lore Goethals - Goedele Hoefnagel - Edda Janssens - Hilde Lammens - Joris Marrecau - Pieter Perdaen - Els Ronsse - Cis Schiltmans - Cindy Stevelinck - Grietje Van de Velde - Kim Vermeire - Nele Vermeulen

Illustratie omslag: Philippe Bossens
Illustraties binnen: uit: G. Vignero (2015), De draad tussen ouder en kind, Antwerpen-Apeldoorn, Garant. Overgenomen met toestemming van auteur en uitgever.
Omslagontwerp en lay-out: Nicole Schellekens

Bij wie kan je terecht:

erkend en gesubsidieerd door VAPH

v.u.: Inne Van de Ven • Eliaertstraat 20 BUS 3, 2140 Antwerpen